

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра конституційного права та правосуддя

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Методичний посібник

*Для студентів денного(заочного) відділення
економіко-правового факультету*

Спеціальність: 081 «Право»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Одеса
Фенікс
2020

УДК 341.231.14 : 342.7(477)

М 58

Укладачі:

Левенець А. В. - к.ю.н., доцент кафедри конституційного права та правосуддя;

Кузнєцова З. В. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя;

Пілюк С. В. - к.ю.н., доцент кафедри конституційного права та правосуддя

Рецензенти:

Донченко О. І. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права;

Садовська О. М. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя

*Рекомендовано до друку вченою радою економіко-правового
факультету (протокол № 2 від 21 жовтня 2020 р.)*

М 58

Міжнародний захист прав людини : методичний посібник : для студентів денного (заочного) відділення економіко-правового факультету. Спеціальність: 081 «Право», рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) / Укл.: А. В. Левенець, З. В. Кузнєцова, С. В. Пілюк ; кафедра конституційного права та правосуддя ОНУ імені І. І. Мечникова. - Одеса : Фенікс, 2020. - 77 с.

Анотація

УДК 341.231.14 : 342.7(477)

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Система контролю знань	7
Тематичний план навчальної дисципліни	9
Зміст лекцій, плани семінарських і практичних занять, та методичні вказівки	12
Питання до заліку	64
Список рекомендованих джерел	67

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вивчення курсу «Міжнародний захист прав людини» має за мету засвоєння студентами положень про поняття, джерела та особливості міжнародно-правового захисту прав людини; вивчення основних правових категорій, які існують в міжнародному праві прав людини. Питання прав і свобод людини і громадянина на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод особи, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Міжнародне співтовариство приділяє значну увагу розвитку та забезпеченню прав людини. Демократизації процесу, пов'язаного з проголошенням і захистом прав людини, значною мірою сприяло прийняття низки міжнародних документів щодо правової регламентації та розробки механізму міжнародного захисту прав людини у державах, що підписали відповідні міжнародні документи.

Завданнями вивчення дисципліни є: засвоєння та вивчення головних понять міжнародно-правового механізму захисту прав людини; вивчення основних джерел міжнародно-правового захисту прав людини; вивчення діяльності основних інститутів з міжнародно-правового захисту прав людини; вивчення механізмів захисту прав і свобод певних категорій осіб міжнародно-правовими засобами.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

а) загальних

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК12. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

б) фахових загальних

СК3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.

СК5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

СК16. Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

в) спеціальних фахових

- Уміння визначати сутність та класифікацію прав людини.
- Навички аналізувати тенденції розвитку та еволюцію прав людини.
- Вміння здійснювати аналіз поняття, класифікації, характеристики універсальних та регіональних стандартів захисту прав людини.
- Здатність визначати поняття, склад та особливості європейської системи захисту прав людини.
- Уміння аналізувати сутність та особливості міжнародного механізму захисту прав і свобод певних категорій осіб.
- Уміння аналізувати інформацію відносно дотримання прав людини.
- Користуватися методиками пізнання і вдосконалення законодавства в галузі прав людини.
- Аналізувати та оцінювати міжнародно-правові акти у сфері захисту прав людини; використовувати норми міжнародного права прав людини при вирішенні професійних завдань.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен продемонструвати такі результати навчання:

RH02. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

RH03. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

RH04. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.

RH08. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

RH09. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

RH11. Володіти базовими навичками риторики.

RH13. Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.

RH14. Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.

RH15. Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних.

RH16. Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності.

RH17. Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.

RH21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе систематичний поточний, підсумковий контроль знань, який може здійснюватись у формі тестів, задач, пакетів комплексних контрольних робіт для комплексної перевірки знань з навчальних дисциплін тощо. Вони розроблені з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, освітньо-професійної програми, робочої програми навчальної дисципліни.

Навчальна нормативна дисципліна «Міжнародний захист прав людини» викладається за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП).

Дана система запроваджується з метою удосконалення системи контролю якості знань студентів, сприяння формуванню системних та систематичних знань, вмінь та навичок, стабільної самостійної роботи впродовж семестру, підвищення об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ЕС[^]).

Оцінювання знань студентів повинно сприяти реалізації низки завдань, зокрема:

- підвищенню мотивації студентів до системного навчання впродовж семестру та навчального року, переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування системних, стійких знань, умінь та навичок;
- відповідності переліку, форм, та змісту контрольних заходів вимогам КМСОНП;
- відкритості контролю, яка базується на ознайомленні студентів на початку вивчення дисципліни з переліком, формами та змістом контрольних завдань, критеріями та порядком їх оцінювання;
- подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується виконанням індивідуальних завдань із застосуванням модульної системи оцінювання, заліку;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення, та підвищення ефективності навчального процесу.

Ця дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з трьох змістових модулів (ЗМ). По завершенню курсу студенти складають залік. На залік виносяться вузлові питання, типові і комплексні завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індивідуальних завдань, які включають *поточний (модульний ЗМ1, ЗМ2), підсумковий (КПМ) та семестровий (СК) контроль*.

Результати контрольних завдань оцінюються за 100-бальною системою.

За результатами оцінювання змістового модуля студентам виставляються бали.

Максимальна кількість балів, що може набрати студент за один ЗМ дорівнює 20-ти балам. За три змістовних модулі студент може одержати максимум 60 балів (по 20 балів за кожний ЗМ), які додаються до наступних максимально можливих 20 балів, що одержуються ним за виконання модульної контрольної роботи та 20 балів за складання заліку.

Під час викладання матеріалу лекцій лектор може здійснювати контрольні опитування студентів. Максимальна оцінка, яку студент може отримати за ці опитування складає 10 балів, які є складовими КПМ.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Загальна характеристика та генезис прав людини										
Тема 1. Права людини в історії політико-правової думки. Сутність та класифікація прав людини.	10	2	-		6	9	1			8
Тема 2. Міжнародне право прав людини як галузь міжнародного права.	8	2	-		6	9	1			8
Разом за змістовим модулем № 1	18	4	0		12	18	2			16
Змістовий модуль 2. Міжнародні системи захисту прав людини										
Тема 3. Захист прав людини в діяльності ООН. Інституційна та нормативно-правова основа універсальної системи захисту прав людини.	9	2	2		5	12	2	2		8
Тема 4. Європейська система захисту прав людини	9	2	2		5	10	2	-		8
Тема 5. Інші регіональні системи захисту прав людини	8	2	-		6	8	-	-		8
Разом за змістовим модулем № 2	26	6	4		16	30	4	2		24

Змістовий модуль 3. Захист основних прав і свобод людини в практиці ЄСПЛ										
Тема 6. Сутність та обсяг конвенційних прав. Позитивні та негативні зобов'язання держав щодо забезпечення та захисту прав, передбачених СКПІЛ 1950 р.	6	2	-		4	9	1	-		8
Тема 7. Право на життя (ст.2) та право на свободу та особисту недоторканність (ст.5).	7	2	1		4	9	1	-		8
Тема 8. Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (ст.3). Заборона дискримінації (ст.14).	7	2	1		4	8	-	-		8
Тема 9. Право на повагу до приватного й сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8).	7	2	1		2	9	1	-		8
Тема 10. Свобода думки, совісті та релігії (ст.9). Свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань (ст. 10,11).	5	2	1		2	4	-	-		4
Тема 11. Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту (ст. 6, 13).	4	4	-		2	4	-	-		4
Разом за змістовим модулем 3	34	14	4		18	42	2	-		40
Змістовий модуль 4. Правомірне обмеження та відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини. Захист прав людини під час збройних конфліктів										
Тема 12. Правомірне обмеження прав людини під час надзвичайного стану. Відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини.	4	2	-		2					

Тема 13. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів.	6	2	2		2	8	-	-		8
Разом за змістовим модулем №	12	4	2		6	42	2	-		40
Всього за навчальною дисципліною	90	28	10		52	90	8	2		80

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ, МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ГЕНЕЗИС ПРАВ ЛЮДИНИ

ТЕМА 1.

Права людини в історії політико-правової думки. Сутність та класифікація прав людини

Лекція (4 год.)

Поняття прав людини. Генезис концепції прав людини: до і після Другої світової війни. Універсальна концепція прав людини і культурний релятивізм.

Природно-правова концепція прав людини і юридичний позитивізм. Покоління прав людини. Негативні права і позитивні зобов'язання. Класифікація прав, свобод та обов'язків особи. Гарантії прав та свобод людини. Юридичні, економічні та політичні гарантії прав та свобод людини. Підходи до класифікації прав і свобод людини і громадянина. Поняття прав і свобод. Права людини і права громадянина. Класифікація прав людини за періодами їх виникнення. Класифікація прав людини за сферою їх існування. Особисті (громадянські) права. Політичні права. Економічні права. Соціальні права. Культурні права. Класифікація прав за можливістю обмеження. Абсолютні права. Відносні права. Класифікація прав за способом реалізації. Колективні та індивідуальні права.

Завдання для самостійної роботи (6 год.)

1. Категорія прав людини в історії держави та права.
2. Особливості виникнення та формування поколінь прав людини.
3. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй.

4. Формування принципу універсальності прав людини після другої світової війни.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

В межах окресленої теми слід розглянути питання сутності, змісту та еволюції прав людини, а також прийняті підходи до класифікації цих прав. Слід враховувати перш за все, що ідея природних і невідчужуваних прав людини як основи її правового статусу сягає своїми витокami ще часів античності. Так, у кінці XIX ст. відомий російський правознавець Б. М. Чичерін, розмірковуючи у своїй роботі «Загальне державне право» (1894 р.) над походженням прав людини, писав, що давні народи мало переймалися особистими правами людини, а за часів античності ці права зводилися переважно до можливості брати участь в управлінні державними справами. Водночас уже в давнину заява особи «*civis Romanus sum*» («я громадянин Риму») захищала таку особу від свавілля з боку влади.

Подільший розвиток теорії прав людини був пов'язаний з реалізацією ідеалів класичного європейського конституціоналізму під час буржуазно-демократичних революцій у Європі та війни за незалежність у США в кінці XVIII - на початку XIX ст. Хоча були й більш ранні спроби конституювання прав людини. Зокрема, права людини стали ідеологічним стрижнем Конституції Пилипа Орлика 1710 року, яка мала відомий вплив на розвиток європейської конституційно-правової думки.

Надалі, в XIX-XXI століттях, розвиток конституціоналізму супроводжувався розширенням номенклатури унормованих прав людини та удосконаленням юридичних механізмів їх гарантування. На жаль, цей процес був зупинений і навіть повернутий у зворотному напрямку під час I і II світової воєн, які продемонстрували вразливість гуманітарних ідеалів людства та прав і свобод людини за відсутності відповідних міжнародних гарантій.

Розглядаючи питання структури та видів прав людини, слід виходити з того, що існують певні розходження в поняттях «права людини» і «права громадянина», «права» і «свободи» людини, «основні (фундаментальні) й інші права людини», «права індивіда» і «колективні права». Права людини розрізняють за часом виникнення («покоління прав людини»), згідно до сфер життєдіяльності - особисті (цивільні),

політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи. Тут окрему увагу студенти мають звернути на найновіші погляди щодо класифікації прав людини, пов'язаних з розширенням галузей суспільного та державного життя, в тому числі - виокремленням фізичного, духовного та соціального буття людини.

Окрему увагу студентами має бути звернено на співвідношення індивідуальних та колективних прав, а також на проблемні аспекти їх реалізації. В цьому відношенні в умовах розвитку сучасної демократії особливо гостро постають питання пошуку компромісу між індивідуальним та суспільним інтересом, а також визначення меж та критеріїв втручання/невтручання у внутрішню свободу людини.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. №1.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. **№2**.

Основна література:

1. Арнольд Р., Банашак Б, Вдовіченко С. Права і свободи людини і громадянина в Україні: навч. посіб. К.: Юрінком-Інтер, 2013.
2. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини: монографія. Іван-Франківськ : Симфонія форте, 2012. 212 с.
3. Дубчак Л. М. Міжнародна політика захисту прав людини в умовах глобалізації. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34). Том 2. С.45-51.
4. Кузнецова З.В. Права человека и суверенитет государства. *Конституційно-правовий вимір в розвитку правової системи України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Стрельцова Льва Михайловича (1918-1979): Четверті юри- 14

- дичні читання (25 жовтня 2013 р., м. Одеса). О.: Астропринт, 2013. С.121-124.
5. Кузнецова З.В. Конституційні обмеження прав та свобод людини і громадянина. *Матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова* (м. Одеса, 27 - 29 листопада 2019 р.) О.: Фенікс, 2019. С. 43-46.
 6. Левенець А. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав мігрантів та їх імплементація в Україні. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ukraina po Rewolucji Godnosci. Prawa czlowieka - tozsamosc narodowa»* Uniwersytet Lodzki, Bookmarked Publishing & Editing, Lodz-Olsztyn, 2017. С. 109-115.
 7. Левенець А. В., Лотиш О. В. Міжнародні стандарти права на безпечну медичну допомогу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 2 (35). С. 15-22.
 8. Левенець А. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав мігрантів та їх імплементація в Україні. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Ukraina po Rewolucji Godnosci. Prawa czlowieka - tozsamosc narodowa»* Uniwersytet Lodzki, Bookmarked Publishing & Editing, Lodz-Olsztyn, 2017. С. 109-115.
 9. Мартинюк Р. С. Теорія прав людини. Навчальний посібник. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. 218 с.
 10. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник / В. В. Мицик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К. : Промені, 2010. 722 с.
 11. Пілюк С.В. Щодо розгляду індивідуальних конституційних скарг громадян органами конституційної юстиції. *Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова* (23-25 листоп. 2016 р., м.Одеса). О.: Астропринт, 2016. С. 50-53
 12. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород, Видавничий дім “Гельветика”, 2018. 482 с

13. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.
14. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Сироїд Т. Л. ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Юрид. ф-т, Каф. міжнар. і європ. права. Харків : Бровін О. В., 2018. 290 с.
15. Сироїд Т. Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
16. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с.

ТЕМА 2.

Міжнародне право прав людини як галузь міжнародного права

Лекція (2 год.)

Сутність міжнародного права прав людини як галузі міжнародного права. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини. Універсальні і регіональні системи захисту прав людини. Співвідношення міжнародно-правових стандартів прав людини і національного права. Джерела міжнародного права прав людини.

Поняття, структура та значення Міжнародного Білю про права людини. Характеристики Загальної декларації прав людини. Зміст Міжнародних пактів ООН про права людини.

Завдання для самостійної роботи (6 год.)

1. Особливості формування міжнародного права прав людини як окремої галузі міжнародного права.
2. Загальна Декларація прав людини (1948) як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) про стандарти прав людини.

4. Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту (1966) про громадянські і політичні права: порядок розгляду індивідуальних повідомлень. Міждержавні повідомлення.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розглядаючи питання вказаної теми, слід мати на увазі, що у сучасному світі, коли проблема прав людини вийшла далеко за межі окремої держави, виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів, які також визнаються як основні права людини. Ці стандарти відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановили загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначивши ту межу, за яку держава не може виходити. Таким чином, права людини стали об'єктом регулювання не лише окремої держави, а й міжнародного співтовариства. Обсяг прав і свобод людини в сучасному суспільстві визначається не лише особливостями певного співтовариства людей, а й розвитком людської цивілізації в цілому, рівнем інтегрованості міжнародного співтовариства.

Окрему увагу слід звернути на процес перетворення людини із суб'єкта внутрішньодержавного права на суб'єкт міжнародного права, який відбувся завдяки прийняттю Міжнародного біллю про права людини, що включає Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1976 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1976 р.), Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1976 р.). Перелічені міжнародно-правові акти є фундаментом окремої галузі - міжнародного права прав людини.

Вивчаючи ці питання, студенти мають розуміти сутність та особливості міжнародного права прав людини як окремої галузі міжнародного права, види та значення міжнародних механізмів захисту прав людини в сучасному світі, а також аналізувати складові елементи цих механізмів. Також слід відокремлювати історичні межі формування даної галузі права, враховуючи той факт, що у ході Другої світової війни були виявлені недоліки в міжнародному регулюванні прав та свобод людини. Цей етап у розвитку людства довів необхідність, з одного боку, підтримки міжнародного миру та безпеки, а, з іншого - дотримання прав і свобод людини. Створення ООН та прийняття її Статуту поклали початок якісно новому етапу міждержавних відносин у сфері

прав людини. Статут ООН покладає на держави обов'язок дотримуватися основних прав і свобод людини, не допускаючи при цьому будь-якої дискримінації.

Досліджуючи структуру міжнародно-правових стандартів прав людини, слід мати на увазі, що сучасне міжнародне право характеризується наявністю системи актів у сфері прав людини, яка включає п'ять різновидів документів:

1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав.
2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.).
3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.).
4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни).
5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасниками (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. — Відень, 1993 р.).

В основу міжнародних стандартів з прав людини покладені такі загальновизнані принципи, як: повага суверенітету держави; неприпустимість втручання у внутрішні справи держави; самоврядування народів та націй; рівноправність всіх людей та заборона дискримінації; рівність прав і можливостей чоловіків та жінок; дотримання прав людини, навіть, за умови збройних конфліктів і відповідальність за злочинні порушення прав людини. Значення наведених принципів полягає у тому, що вони є основою розроблення прав людини та їх закріплення у національному законодавстві, а також є критерієм законності діяльності держави у сфері прав людини.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 1.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 2.
5. Факультативний протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принят ГА 18 декабря 2002 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48
6. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

Основна література:

1. Аракелян М.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навчально-методичний посібник з тестовими завданнями для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. О.: Фенік, 2019. 194 с.
2. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини: монографія. Іван-Франківськ: Симфонія форте, 2012. 212 с.
3. Кузнєцова З.В., Мамедова А.Е. Права людини як фактор впливу на державний лад (На прикладі Туреччини). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Випуск 45. Том 1. С. 19-23.
4. Левенець А.В. Міжнародно-правові стандарти прав іноземців в місцевому самоврядуванні. *Правова держава*. 2015. № 19. С.48-54.

5. Международные документы по правам человека. Х.: Арсис, ЛТД, 2005. 288 с.
6. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник / В. В. Мицик; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. : Проміні, 2010. 722 с.
7. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород : ВД "Гельветика", 2018. 482с
8. Пілюк С.В. Конституційний контроль міжнародних договорів в умовах глобалізації. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження д.ю.н., проф. Стрельцова Л. М. (25.10.1918 - 24.03.1979), м. Одеса, 26 жовтня 2018 року. О.: ВД «Гельветика», 2018. С.178-182.
9. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.
10. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / Сироїд Т. Л. та ін.; за заг. ред. Сироїд Т. Л. ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Юрид. ф-т, Каф. міжнар. і європ. права. Харків: Бровін О. В., 2018. 290 с.
11. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Міжнародний захст прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.

Змістовий модуль 2.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

ТЕМА 3.

Захист прав людини в діяльності ООН. Інституційна та нормативно-правова основа універсальної системи захисту прав людини

Лекція (2 год.)

Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правового механізму захисту прав людини. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини. ГА ООН. Рада Безпеки. Рада ООН з прав людини. Верховний Комісар ООН з прав людини. Пакти та конвенції ООН про права людини, їх наглядові органи. Комітет із прав людини, Комітет із економічних, соціальних та культурних прав, Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет із прав дитини, Комітет проти катувань, Комітет із ліквідації расової дискримінації, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

Семінарське заняття (2 год.)

Розгляд теоретичних питань

1. Організація об'єднаних націй в системі захисту прав людини. Статут ООН.
2. Статутні та допоміжні органи ООН у сфері захисту прав людини, їх процедури.
3. Верховний комісар та інші посадові особи ООН з прав людини.
4. Договірні (конвенційні) органи ООН з прав людини, їх процедури.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Форми нагляду Комітету ООН з прав людини за виконанням державами своїх зобов'язань відповідно до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.
2. Співробітництво Комітету ООН з прав людини з міжнародними не-

урядовими організаціями.

3. Повноваження спеціалізованих установ ООН з прав людини: ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, МОТ.

Завдання для самостійної роботи (5 год.)

1. Порядок діяльності Комітету ООН з прав людини.
2. Поняття та мета створення Комітету ООН з прав людини..
3. Переваги та недоліки системи міждержавних скарг і повідомлень як елементу механізму захисту прав особи.
4. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розгляд окреслених питань слід розпочинати із визначення місця ООН в системі міжнародного захисту прав людини. Тут найперше слід відзначити, що створення ООН після Другої світової війни було обумовлено необхідністю впровадженн дієвого механізму захисту прав людини, у зв'язку з чим перед нею постало завдання «здійснювати міжнародне співробітництво в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру і в заохочуванні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови і релігії». Вивчаючи питання інституційної складової міжнародного захисту прав людини, слід розуміти, що окрім юридичного механізму міжнародного захисту прав людини та основних свобод існує інституційний механізм, що включає: універсальну та регіональні системи міжнародного захисту.

Універсальна система або «система прав людини в рамках ООН», «універсальна інституційна система прав людини», «система ООН та її спеціалізованих установ у галузі прав людини» має своєю правовою основою Міжнародний білль прав людини та інші важливі міжнародні пакти і конвенції, прийняті в системі органів ООН та її спеціалізованих установ.

Інституційну структуру цієї системи складають різноманітні органи і процедури ООН, що функціонують у галузі прав людини, у тому числі Рада з прав людини ООН, Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Комітет з прав дитини, Комітет проти ка- 22

тувань, Комітет по ліквідації расової дискримінації, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) тощо. ООН постійно реформується, відповідаючи на виклики часу.

Вивчення місця та ролі Ради ООН з прав людини слід розпочинати з короткої історичної довідки про її створення, а також визначення функцій та завдань її діяльності. Проаналізувавши положення Статуту ООН, студенти мають визначити структуру, порядок формування та організації діяльності Ради ООН з прав людини.

Особливу увагу в межах діяльності РПЛ слід приділити функціонуванню механізму Універсального періодичного огляду (УПО), за допомогою якого проводиться огляд виконання всіма державами-членами ООН їхніх зобов'язань у галузі прав людини. Ефективність та дієвість цього механізму слід дослідити через аналіз періодичних оглядів щодо стану з дотриманням прав людини в Україні першого, другого та третього циклів.

Окремо студенти мають вивчити основні аспекти діяльності Верховного комісара ООН з прав людини, а також Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), визначити статус цих органів, причини та умови їх запровадження, оснві засади діяльності, функції та повноваження.

Вивчаючи систему договірних (конвенційних) органів ООН з прав людини, слід мати на увазі, що вони створюються згідно з положеннями міжнародних договорів в галузі прав людини і складаються із незалежних експертів, які наглядають за виконанням договорів державами-учасниками. Існує 9 основних міжнародних договорів в галузі прав людини, останній з яких - з насильницького зникнення - набув чинності 23 грудня 2010 г. З моменту прийняття Загальної Декларації прав людини в 1948 році всі держави-члени ООН ратифікували як мінімум один договір в галузі прав людини, а 80 відсотків держав - чотири і більше.

В даний час існує 10 договірних органів, що представляють собою комітети незалежних експертів. Дев'ять з них спостерігають за виконанням державами-учасниками договорів ООН в галузі прав людини, в той час як десятий - Підкомітет з недопущення катувань, створений згідно з Факультативним протоколом до Конвенції проти катувань, - перевіряє місця ув'язнення в державах-учасниках Факультативного протоколу.

Органи засновані відповідно до положень договору, спостереження за виконанням якого вони ведуть.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626
3. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Нью-Йорк, 18 декабря 1979 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
4. Конвенция о правах ребенка, принята резолюцией ГА 44/25 от 20 ноября 1989 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Конвенция о статусе апатридов от 28.09.1954 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155
7. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей, принята резолюцией Генеральной Ассамблеи 45/158 от 18 декабря 1990 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203
8. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации, принята резолюцией ГА 2106 (XX) от 21 декабря 1965 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 1.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 2.
11. Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принята

резолюцией ГА 39/46 от 10 декабря 1984 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

12. Конвенция о правах инвалидов від 13 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71/ed20061213
13. Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принят ГА 18 декабря 2002 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48
14. Факультативный протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086

Основна література:

1. Аракелян М.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини : навчально-методичний посібник з тестовими завданнями для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. О.: Фенікс, 2019. 194 с.
2. Белокопос О., Яременко Б. Права людини у міжнародних відносинах у новій концепції зовнішньої політики України. Луцьк, 2016. 83 с.
3. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124-127.
4. Левенець А.В., Хріщева О. Г Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.
5. Озерова В. Принцип загальної поваги прав людини як основоположний принцип міжнародного права. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11. С. 252-254.
6. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / Сироїд Т.Л. та ін.; за заг. ред. Сироїд Т.Л. ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Юрид. ф-т, Каф. міжнар. і європ. права. Харків : Бровін О. В., 2018. 290 с.
7. Новые основные международные договоры по правам человека /

Управление Верховного комиссара ООН по правам человека. Нью-Йорк ; Женева: ООН, 2007. 86 с.

8. Манукян В. И. Международная защита прав человека: право, прецеденты, комментарии : науч.-практ. пособие. Киев : Истина, 2010. 480 с.
9. Права человека: междунар. правовые док. и практика их применения: в 4 т. / сост. Е. В. Кузнецова. Минск : Амалфея, 2009. Т. 1-4.

ТЕМА 4.

Європейська система захисту прав людини

Лекція (2 год.)

Поняття і зміст Європейської системи захисту прав людини. Історія формування Європейської системи захисту прав людини. Європейська конвенція захисту прав людини і основоположних свобод. Європейська соціальна хартія. Рада Європи. Європейський суд з прав людини. Формування ЄСПЛ. Фінансування ЄСПЛ. Повноваження ЄСПЛ. Провадження в ЄСПЛ. Прийнятність справи. Позови до ЄСПЛ. Виконання рішення ЄСПЛ. Хартія основних прав Європейського Союзу. Європейський омбудсман. Організація безпеки і співробітництва в Європі.

Семінарське заняття (2 год.).

Розгляд теоретичних питань:

1. Сутність та становлення Європейської системи захисту прав людини.
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950) як джерело формування європейських стандартів прав людини.
3. Європейський Суд з прав людини: склад, структура та повноваження.
4. Предметна, темпоральна, персональна та просторова юрисдикції Суду.
5. Звернення до Європейського суду з прав людини, умови прийнятності скарг.
6. Хартія основних прав Європейського Союзу.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Прецедентне право Ради Європи: поняття та проблеми імплементації в Україні.
2. Правова природа рішень ЄСПЛ.
3. Проблема виконання рішень ЄСПЛ в Україні, сутність та особливості пілотних рішень.

Завдання для самостійної роботи (7 год.)

1. Історія формування Європейської системи захисту прав людини.
2. Європейська конвенція захисту прав людини і основоположних свобод.
3. Європейська соціальна хартія.
4. Рада Європи.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу.
6. Форма та порядок подання скарги до Європейського суду з прав людини.
7. Підстави та зміст реформування Європейського суду з прав людини.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розгляд окреслених питань слід розпочати із визначення сутності європейської системи захисту прав людини як однієї з найбільш розвинутих регіональних систем захисту. Найстарша міжурядова європейська організація - Рада Європи (РЕ) - була створена в 1949 р. Її метою є поширення демократії, зближення всіх народів Європи, захист прав людини, співробітництво з основних питань права, культури, освіти, інформації, охорони навколишнього середовища. З самого початку діяльності Ради Європи принцип поваги прав людини став одним із головних напрямків діяльності цієї організації. Відповідно до Статуту Ради Європи свобода особи, політична свобода і верховенство права, яким прихильні держави-члени, лежать в основі "будь-якої справжньої демократії". Україна була прийнята в Раду Європи на певних умовах у 1995 році.

Досліджуючи нормативно-правову базу європейської системи захисту прав людини, студенти мають враховувати, що найголовнішими з її джерел є Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод 1950 р. (набрала сили в 1953 р., на додаток до

Конвенції ухвалено 11 протоколів по різних напрямках співробітництва) і Європейська соціальна хартія 1961 р. (набрала сили в 1965 р.). В даних договорах дається перелік прав, здійснення котрих повинно гарантуватися кожній людині, що знаходиться під юрисдикцією держав-членів. Вони також встановлюють європейські процедури нагляду і гарантій за дотриманням положень даних договорів. У 1997 році Україна приєдналася до Конвенції 1950 року. Рада Європи в 1987 році прийняла Європейську конвенцію про попередження катувань і нелюдських або принижуючих гідність видів поводження або покарання, що набрала сили в 1989 році.

Розгляд наведених питань слід розпочинати з аналізу змісту основного джерела європейської системи захисту прав людини - Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка була підписана 4 листопада 1950 року десятьма європейськими державами в Римі. Цей документ став фундаментом усього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав людини, її законних інтересів та потреб, відправною точкою на шляху цивілізованих європейських держав до втілення в життя загальнолюдських цінностей.

З часу набрання чинності Конвенцією було прийнято 11 Протоколів, які стали її невід'ємною частиною. Протоколи розширили діапазон гарантованих прав і свобод людини та вдосконалили механізм їх захисту. Саме завдяки ефективному забезпеченню прав особи, що зокрема передбачає право на індивідуальне звернення за захистом порушених прав, Конвенція стала першим міжнародним правовим документом, спрямованим на захист широкого спектра громадянських та політичних прав.

Конвенція та Протоколи до неї за юридичною природою є обов'язковим міжнародним правовим договором, який запровадив систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини на внутрішньодержавному рівні.

Права й свободи, передбачені Конвенцією, обіймають найважливіші сторони життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Головні з них - право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, за- 28

борона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону.

Разом з тим Конвенція встановлює, що з метою захисту інтересів держави, національної безпеки, економічного добробуту, здоров'я та моралі суспільства, прав і свобод інших людей чи запобігання злочинам або заворушенням країни-учасниці можуть обмежувати права людини, проголошені Конвенцією. Однак таке право держав також не є абсолютним, і за жодних обставин не можуть бути порушені зобов'язання держави поважати право особи на життя, обов'язки щодо заборони катувань, рабства, неприпустимості зворотної дії закону.

Значну увагу в межах вивчення питань теми студенти мають приділити Європейському Суду з прав людини, якому належить ключова роль у забезпеченні чіткого і дієвого контролю за реалізацією державами-учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань щодо забезпечення прав та основних свобод людини. Саме ця судова інституція забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасницями її положень, упровадження норм і принципів у рамки національних правових систем.

Окрему увагу при вивченні теми слід приділити виявленню структури, порядку формування та діяльності, юрисдикційних особливостей та процесуальних аспектів звернення до нього. Також слід враховувати, що ратифікація Україною Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини на території нашої держави розпочало процес зближення національної системи захисту прав людини до загальноєвропейської практики та надало всім, хто перебуває під юрисдикцією України, право на звернення до Європейського суду в разі порушення нашою державою, її органами, посадовими особами норм Конвенції. Це право передбачено ст. 55 Конституції нашої держави, яка надає можливість звернення за захистом своїх порушених прав до судових установ міжнародних організацій після використання особою національних засобів захисту.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Верланов С. Практика Стразбурзького суду як інструмент захисту соціально-економічних прав людини. *Право України*. 2010. № 10. С. 173- 178.
2. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. Вид.3-тє. К.: Фенікс, 2006. 192 с.
3. Деркач А. Нормативні механізми захисту прав і свобод людини в європейських країнах та конституційна юстиція. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №7. С.131-134.
4. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
5. Європейська конвенція по захисту прав людини: рекомендац. бібліогр. список літ. / Східноєвроп. нац. ун-т і. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2019. иКБ: <http://library.eunu.edu.ua/pok/europeyska.pdf>
6. Європейський суд з прав людини: як знаходити і розуміти практику суду. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 15 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIP_Finding_understanding_case_law_UKR.pdf
7. Кузнєцова З.В. Конституційні обмеження прав та свобод людини і громадянина. *Матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* (м. Одеса, 27 - 29 листопада 2019 р.) О.: Фенікс, 2019. С. 43-46.

8. Левенець А.В., Корчевна Л. О. Інститут спеціалізованого омбудсмена в механізмі захисту прав людини та перспективи його запровадження в Україні. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Правознавство»*. 2018. Том 23. Випуск 1(32). С. 7-14.
9. Мандриченко Л. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. *Тиждень права*. 12 грудня 2019 року. иИІ: <https://pl.dsns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>
10. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты. комментарии : науч.-практич. пособие. К: Истина, 2006. 368 с.
11. Мармазов В.Є. Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України : навчально-методичний посібник для суддів / В.Є. Мармазов, А.М. Мірошніченко, П.В. Пушкар та ін. Київ: Тов «ГештальдКонсалтинг Груп»; «Зовнішньоторгвидав України», 2009. 392 с.
12. Мицик В. В. Європейська система захисту прав людини, інституційні органи. *Права людини у міжнародному праві* : підруч. для вузів. К. : Промені, 2010. С. 315-332.
13. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях. К.: Ліра-К, 2013. 188 с.
14. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
15. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб- .і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

ТЕМА 5.

Інші регіональні системи захисту прав людини

Лекція (2 год.)

Поняття і зміст Міжамериканської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжамериканської системи захисту прав людини. Американська конвенція прав людини. Організація американських держав. Американський суд з прав людини.

Поняття і зміст Африканської системи захисту прав людини. Історія розвитку Африканської системи захисту прав людини. Африканська хартія прав людини і народів. Банжувська хартія. Організація африканської єдності. Африканський союз. Поняття і зміст Арабської системи захисту прав людини. Історія розвитку Міжарабської системи захисту прав людини. Арабська хартія прав людини. Ліга арабських держав. Арабський суд з прав людини. Захист прав людини в рамках АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).

Завдання для самостійної роботи (6 год.)

1. Діяльність Організації африканської єдності (ОАЄ) у сфері захисту прав людини.
2. Африканська хартія прав людини і народів 1981 р.
3. Африканський Суд з прав людини та народів.
4. Американська декларація прав і обов'язків людини 1948 р.
5. Американська конвенція прав людини 1969 р.
6. Юрисдикція Міжамериканського суду з прав людини.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

В межах питань вказаної теми слід звернути увагу перш за все на те, що в основу механізму функціонування регіональних систем захисту прав людини, як правило, покладено діяльність судових інституцій. Ця особливість відрізняє їх від універсальних, зокрема системи ООН. Окрім того, студенти мають розуміти сутнісні характеристики регіональних систем захисту прав людини, їх співвідношення з універсальною системою, відмінні риси та особливості.

Правову основу американської системи захисту прав людини становлять кілька актів. У 1948 р. у рамках ОАД була Прийнята Аме- 32

риканська декларація прав і обов'язків. Її можна вважати першим у світі міжнародним документом (хоча і на регіональному рівні), який містить перелік основних прав і свобод. Міжамериканська конвенція з прав людини була прийнята в 1969 р. У 1988 р. Конвенція була доповнена Додатковим протоколом (Протокол Сан-Сальвадор), який додав перелік економічних, соціальних та культурних прав. Обсяг, передбачений Конвенцією, містить широкий перелік громадянських та політичних прав. У самій Конвенції економічні, соціальні та культурні права відсутні, однак ця прогалина була компенсована з прийняттям уже згадуваного Протоколу, хоча механізм контролю за виконанням цієї групи прав і свобод має окремі особливості. Інституційний механізм Конвенції складається з двох органів: Міжамериканської комісії з прав людини і Міжамериканського суду з прав людини. Повноваження Комісії сформульовані більш широко, ніж аналогічної в Європі. Вона розглядає заяви індивідів, груп індивідів, неурядових організацій та держав (за умов визнання ними юрисдикції Комісії). Також Комісія надає послуги з метою мирного вирішення спорів. Серед інших функцій можна зазначити діяльність Комісії з розвитку і розповсюдження знань про права людини серед народів Америки, підготовку досліджень, доповідей, відповідні рекомендації урядам (у цьому випадку не у зв'язку з розглядом справи). Для підтримання належних зв'язків з американськими державами Комісія має право запиту у держав відповідної інформації і, своєю чергою, давати відповіді державам на їхні запити. Комісія також надає доповідь про результати своєї роботи Генеральній Асамблеї ОАД. Це викликано і тією обставиною, що діяльність Комісії регламентується Статутом ОАД, тобто Комісія з прав людини виступає не стільки конвенційним органом, скільки статутним органом самої організації. Цей орган був створений у рамках організації набагато раніше прийняття Конвенції. Цим пояснюється і його широка компетенція.

Вивчаючи африканську систему захисту прав людини, слід розпочати з того, що вона почала формуватись з прийняттям у 1981 р. Організацією африканської єдності (ОАЄ) Африканської хартії прав людини і народів. Особливістю Хартії порівняно з іншими регіональними документами є те, що в неї включено права народів («третє покоління прав людини»)» а також передбачені обов'язки прав індивіда щодо сім'ї, родичів, суспільства, держави й Африканського конти-

ненту. В основі її функціонування лежить діяльність Африканської комісії з прав людини і народів. Це єдиний орган у механізмі Хартії, передбачений цим договором. Тому повноваження Комісії достатньо широкі: вона приймає заяви держав на порушення Хартії іншими державами-учасниками з метою мирного вирішення спору. Результатом роботи Комісії в такому випадку стають доповідь та висновки для держав, які обов'язкової сили не мають. Також Комісія займається збором матеріалів, вивченням, дослідженням проблем прав людини в Африці, організацією семінарів, конференцій, поширенням інформації, відповідних рекомендацій для держав. До важливих повноважень цього органу належить право тлумачення Хартії на прохання держав-учасниць та інституцій ОАЄ. Ще одним напрямом діяльності Комісії виступає налагодження співробітництва з іншими африканськими та МО у сфері прав людини.

Розглядаючи поняття і зміст Арабської системи захисту прав людини, студенти мають звернути увагу на її історію, нормативно-правову базу діяльності та ментально-культурні особливості ісламського підходу до прав людини. Перш за все слід враховувати, що Ліга арабських держав (ЛАД), яка об'єднує нині 22 держави, була створена раніше ООН (в серпні 1945 року). Однак на відміну, наприклад, від Європи і Америки, субрегіон, на який поширюється компетенція ЛАД, довгий час залишався без власного механізму захисту прав людини. Нормативною основою функціонування цієї системи є Арабська хартія прав людини, яка була прийнята в 1994 році, значним чином змінена в 2004 році та вступила в силу лише в 2008. Студенти мають проаналізувати структуру Арабської хартії прав людини, зміст основних прав, які вмістяться в її положеннях, специфіку ісламської концепції прав людини в контексті особливостей мусульманського права.

Вивчаючи систему захисту прав людини в рамках АСЕАН, студенти мають звернути увагу на те, що на відміну від Європи, Америки і Африки, азіатський континент в даний час не має власної регіональної системи захисту прав людини. Офіційним міжнародним документом, в якому можна виявити контури азіатського підходу в сфері захисту прав людини, є Азіатсько-Тихоокеанська декларація прав людини і народів, яка була прийнята 15 лютого 1988 року в Делі (Індія). У конференції, на якій була прийнята Декларація, брало участь близько 200 юристів з 22 держав регіону.

АСЕАН - це створена в 1967 р. міжнародна міжурядова субрегіональна організація країн, розташованих в Південно-Східній Азії. У листопаді 2007 р. на 13-му саміті АСЕАН в Сінгапурі глави держав-членів розпочали історичний крок в напрямку створення «Співтовариства АСЕАН» - був підписаний Статут АСЕАН (набув чинності 15 грудня 2008 р.) Статут АСЕАН містить ряд положень, що стосуються політики країн Асоціації в сфері захисту прав людини. Однією з цілей АСЕАН є зміцнення демократії, підвищення ефективності управління та верховенства права, а також заохочення і захист прав і основних свобод людини, з належним урахуванням прав і обов'язків держав-членів АСЕАН (ст. 1 (7) Статуту). Основним органом, на який покладено функції в галузі захисту прав людини в межах АСЕАН, є Міжурядова комісія з прав людини АСЕАН. Проте ці функції не можна назвати контрольними в повному сенсі, а скоріш консультативно-дорадчими. Важливим кроком на шляху розвитку цієї регіональної системи захисту прав людини стало прийняття в 2012 році Декларації прав людини АСЕАН.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти

1. Американська конвенція з прав людини від 22 листопада 1969 р. Сан-Хосе, Коста-Ріка. URL: cidh.oas.org/Basicos/English/Basic3.American%20Convention.htm
2. Африканська хартія прав людини і народів від 27 червня 1981 р. Міжнародні акти про права людини: зб. док. / Уклад. В. А. Карташкін, Е. А. Лукашева. 2-е изд., Доп. М., 2002. С. 887-899.
3. Конвенція СНД про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р. URL: cis.minsk.by/main.aspx?uid=9866
4. Arab Charter on Human Rights / <http://textus.diplomacy.edu/thina/TxFsetW.asp?tURL=http://textus.diplomacy.edu/thina/TxGetXDoc.asp?IDConv=2832>
5. ASEAN Human Rights Declaration. URL: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communicues/item/asean-human-rights-declaration>.

Основна література:

1. Донеллі Д. Права людини у міжнародній політиці; пер. з англ. Т Завалій. Л. : Кальварія, 2004. 280 с.
2. Левенець А. В. Особливості міжамериканської системи захисту прав людини. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та в світі. Треті юридичні читання* : матер. ювіл. всеукр. дистанц. конфер. 10 квітня 2020 року) / За заг. ред. Л.О. Корчевної, О.А. Чувакова. О.: Фенікс, 2020. С. 89-93.
3. Международные документы по правам человека. Х.: Арсис, ЛТД, 2005. 288 с.
4. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник / Київ. нац. ун-т ім. Т Шевченка. К.: Промінь, 2010. 722 с.
5. Пілюк С.В. Особливості американської моделі конституційного контролю. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу ЕПФ ООН імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*, 25-27 листопада, м. Одеса. О.: Астропринт, 2015. С.55-58.
6. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / Сироїд Т. Л. та ін.; за заг. ред. Сироїд Т. Л.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Юрид. ф-т, Каф. міжнар. і європ. права. Харків : Бровін О. В., 2018. 290 с.
7. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. иЯП: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>

Змістовий модуль 3.

ЗАХИСТ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

ТЕМА 6.

Сутність та обсяг основних прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Позитивні та негативні зобов'язання держав щодо забезпечення та захисту конвенційних прав

Лекція (2 год.)

Сутність та види основних прав та свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Принципи тлумачення статей Конвенції. Обсяг зобов'язань держави щодо забезпечення, реалізації та захисту основних конвенційних прав. Позитивні та негативні зобов'язання держави. Законність, відповідність та необхідність втручання держави в гарантовані конвенцією права. Порушення державою конвенційних прав людини.

Завдання для самостійної роботи (4 год.)

1. Види та обсяг основних конвенційних прав.
2. Позитивні права та негативні зобов'язання.
3. Законність, відповідність та необхідність втручання держави у здійснення конвенційних прав на прикладі окремих справ, розглянутих ЄСПЛ.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення теми передбачає аналіз положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція, ЄКПЛ), які встановлюють спеціальний механізм захисту гарантованих нею прав (його називають «конвенційним»). В цьому контексті слід розуміти сутність термінів «субсидіарність», «автономність тлумачення», «позитивні та негативні зобов'язання», «можливість та критерії втручання держави у права людини», «трискладовий тест» та ін.

Так, негативні зобов'язання спрямовані на утримання держави від порушень прав людини, будь-яких форм неправомірного втручання у їх реалізацію. Позитивні зобов'язання вимагають від національних органів влади «щось зробити», тобто вжити заходів для гарантування реалізації прав людини та відновлення порушених прав. Слово «негативний» у цьому випадку не означає «поганий щодо властивостей, якостей, призначення тощо, який не викликає схвалення, а заслуговує на осуд, це слово вживається лише як протилежне «позитивному», й обидва слова мають своє «автономне» (у розумінні Конвенції) значення.

«Трискладовий тест» - юридична конструкція, що є засобом для перевірки наявності необхідних умов для обмеження прав, гарантованих Конвенцією. Тест вказує на те, що будь-яке обмеження права має пройти перевірку на відповідність сукупності вказаних трьох умов. Обмеження, що не відповідає таким умовам, порушує право особи. Хоча назва «трискладовий тест» є умовною й прямо не передбачена у практиці ЄСПЛ, власне умови зазначаються у багатьох рішеннях ЄСПЛ.

Рекомендовані джерела до вивчення теми:

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Основна література:

1. Буткевич О. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини. *Лабораторія законодавчих ініціатив*, листопад 2017 р. иКБ: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf
2. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. Вид.3-тє. К.: Фенікс, 2006. 192 с.
3. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
4. Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. К.: Верховний Суд, 14 червня 2019.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E5MTaoMpj7Y>

5. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів. К.: ВАІТЕ, 2017. 192 с.
6. Ільченко І. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. *Право України*. 2009. №10. С. 145- 148.
7. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
8. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты. комментарии : науч.-практич. пособие. К: Истина, 2006. 368 с.
9. Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листопада, 2017 р.); уклад.: д-р юрид. наук, доц. А.М. Кучук; канд. юрид. наук, доц. О.О. Орлова. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліпа ЛТД, 2017. 100 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/1.pdf>
10. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2018. 128 с. URL: <https://cutt.ly/RtMyvX6>

ТЕМА 7.

Право на життя (ст. 2), свободу та особисту недоторканність (ст. 5)

Лекція (2 год.)

Право на життя. Визначення понять «життя» і «право на життя». Смертна кара в контексті права на життя. Система виключень із загальної заборони позбавлення життя. Поняття «абсолютно необхідного» застосування сили. Поняття «строкої співрозмірності» застосовуваної сили досягненню цілей. Рішення в справі *McCann v. UK* (1995).

Право на свободу та особисту недоторканність. Заборона довільних арештів та утримання під вартою. Допустимі випадки позбавлення волі. Процесуальні гарантії у випадках позбавлення волі.

Семінарське заняття (1 год.)

Розгляд теоретичних питань

1. Обсяг та складові права на життя. Зобов'язання держави щодо права на життя.
2. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на життя. Рішення у справі «Маккан та інші проти Сполученого Королівства», 1989 р.; «Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії», 2017 р.
3. Обсяг та складові права на свободу та особисту недоторканність
4. Зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність.
5. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу та особисту недоторканність. Рішення у справі «Харченко проти України», 2011 р.; «Остін та інші проти Сполученого Королівства», 2012 р.

Перевірка знань студентів у формі тестування.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Смертна кара в контексті забезпечення права на життя.
2. Межі та підстави порушення права на особисту недоторканність.
3. Проблемні питання права на життя (евтаназія, аборти).

Завдання для самостійної роботи (4 год.)

1. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
2. Умисне позбавлення життя. Питання про аборти.
3. Свобода та особиста недоторканність: стаття 5 і статті 1-3 Протоколу № 4.
4. Тримання під вартою в контексті кримінального права.
5. Тримання під вартою в контексті цивільного права.
6. Процесуальні гарантії в разі позбавлення волі: право бути поінформованим про обвинувачення; попереднє ув'язнення; Habeas corpus.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розгляд питань, що входять до вищевказаної теми слід розпочинати із визначення сутності фундаментальних прав людини, а також їх змістовного наповнення, яке обумовлюється міжнародним правом прав людини.

Студенти мають розуміти змістовне наповнення право на життя як одного з найдорожчих прав, а також невід'ємної цінності кожної людини; межі захисту права на життя з боку держави; поняття «абсолютно необхідного» застосування сили, поняття «строкої співрозмірності» застосовуваної сили досягненню цілей; проблеми співвідношення права на життя з такими явищами, як евтаназія, аборт; виключні випадки, за яких позбавлення життя не вважається порушенням цього права.

Дослідити та виявити позитивні та негативні зобов'язання держави щодо права на життя студенти мають через аналіз рішень ЄСПЛ: «Макканн та інші проти Сполученого Королівства» (McCann and Others v. United Kingdom), № 18984/91, рішення Великої палати 1995 р.; справа «Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії» (Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal), № 56080/13, рішення Великої палати 2017 р.

Вивчення питання практики ЄСПЛ щодо захисту права на особисту свободу та недоторканність передбачає необхідність аналізу змісту та обсягів даного права, особливостей позитивних та негативних зобов'язань держави щодо цього конвенційного права, а також вимоги до правомірного позбавлення особи свободи у практиці Суду, особливості випадків правомірного чи неправомірного позбавлення свободи, передбачених Конвенцією, гарантії прав особи на свободу та на особисту недоторканність, а також найчастіші порушення права на свободу та особисту недоторканність у рішеннях Суду щодо України

Дослідити та виявити позитивні та негативні зобов'язання держави щодо права на свободу та особисту недоторканність студенти мають через аналіз рішень ЄСПЛ: «Харченко проти України», № 40107/02, 2011 р.; «Остін та інші проти Сполученого Королівства» (Austin and Others v. United Kingdom) № 39692/09, рішення Великої палати 2012 р.).

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст.260.
3. Протокол №4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 16.09.1963 року. иКБ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059
4. Протокол №6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 28.04.1983 року. иКБ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802

Основна література:

1. Афанасьев Д.В. Подача жалобы в Европейский Суд по правам человека. М.: Статут, 2012. 606 с.
2. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / Харківська правозахисна група. - Харків: права людини, 2008. 432 с.
3. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
4. Курило Л. В. Позитивні обов'язки держави в контексті права людини на життя (на основі практики ЄСПЛ щодо України). *Науковий вісник ЛДУВС*. 2017. № 2. С. 308-316.
5. Левенець А. В., Лотиш О. В. Міжнародні стандарти права на безпечну медичну допомогу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 2 (35). С. 15-22.
6. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты. комментарии : науч.-практич. пособ. К: Истина, 2006. 368 с.
7. Пілюк С. В. Інститут конституційної скарги у механізмі захисту прав людини в сучасному світі (розд. в кол. монографії). *Імплементация міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав*

людини в правову систему України. О.: Фенікс, 2017. С.130-146.

8. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави в системі доктринальних підходів до тлумачення і застосування Європейської конвенції з прав людини. *Теорія і практика правознавства*. Харків, 2014. Вип. 2. иИІ: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_55.

ТЕМА 8.

Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання (ст. 3). Заборона дискримінації (ст. 14).

Лекція (2 год.)

Право на фізичну недоторканність: заборона катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, видів поводження і покарання. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження і покарання: визначення поняття, критерії розмежування. Неприпустимість застосування в діяльності правоохоронних органів так званих методів сенсорної депривації («дезорієнтації» або «втрати чутливості»: стояння біля стіни, покриття голови, вплив звуку, заборона сну, утримання без їжі та води). Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження і покарання 1987 року.

Сутність та види дискримінації. Обсяг та складові заборони дискримінації. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації

Семінарські заняття (1 год.)

Розгляд теоретичних питань

1. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження і покарання: визначення поняття, критерії розмежування.
2. Неприпустимість застосування в діяльності правоохоронних органів методів сенсорної депривації.
3. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів повод

ження чи покарання (справа Сьорінг проти Сполученого Королівства 1989 р.)

4. Сутність та види дискримінації. Обсяг та складові заборони дискримінації.
5. Зобов'язання держави щодо заборони дискримінації.
6. Практика Європейського суду з прав людини щодо заборони дискримінації (справа Маркс проти Бельгії 1979 р.)

Панельна дискусія.

Для докладнішого розгляду зазначених питань пропонується підготувати реферат за однією із тем:

1. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види поводження і покарання: визначення поняття, критерії розмежування.
2. Стаття 3 Європейської конвенції: огляд рішень проти України.

Завдання для смостійної роботи (4 год.)

1. Градація жорстокості поводження. Жорстоке поводження з ув'язненими.
2. Екстрадиція та вислання. Тілесне покарання неповнолітніх
3. Підстави для дискримінації в історії людства.
4. Рабство та підневільний стан.
5. Примусова чи обов'язкова праця.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розглядаючи особливості міжнародного захисту таких основних людських прав, як заборона катувань, нелюдського або такого що принижує гідність, поводження, а також заборону будь-якої дискримінації, слід розпочати із визначення сутності та меж вказаних прав. Стаття 3 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі Конвенція) містить положення, згідно з яким жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання.

Заборона катувань чи інших видів нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, виступає правом і, одночасно, гарантією таких невід'ємних прав людини, якими є право на життя, свободу та особисту недоторканість, право на повагу честі й гідності.

Враховуючи значення статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод для забезпечення нормального існування особистості та суспільства, Європейський Суд з прав людини (далі Суд) неодноразово наголошував на тому, що дана стаття охороняє одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства, що ця норма має загальне міжнародне визнання.

Студенти в межах вивчення цієї теми мають проаналізувати поняття “катування”, “нелюдське поводження/ покарання”, “поводження/ покарання, що принижує гідність”, розуміти критерії та особливості виокремлення цих категорій, а також значення самого права та його абсолютний характер.

Щоб з’ясувати сутність цих понять, необхідно звернутися до практики Суду, зокрема дослідити особливості справи «Со- рінг проти Сполученого Королівства» (Soering V. United Kingdom), № 14038/88, 1989 р.; справи «Гефген проти Німеччини» (Gafgen v. Germany), № 22978/05, рішення Великої палати 2010 р. та справи «Кавер- зін проти України», № 23893/03, 2012 р.

Розглядаючи питання щодо сутності заборони дискримінації, слід розпочати з того, що згідно ст. 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою - статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою. Отже, дискримінація - найбільш очевидне порушення принципу рівності. Право на захист від дискримінації є одним із фундаментальних прав людини, яке визнане міжнародним правом і має бути забезпечене сучасними державами.

Студенти в межах теми мають розуміти особливості застосування ст.14 Конвенції, в першу чергу - її допоміжний характер, а також визначати критерії застосування дискримінаційної статті.

Практичні аспекти заборони дискримінації студентами мають за- своюватись через аналіз практики Європейського суду з прав людини, зокрема: справа «Пічкур проти України», № 10441/06, 2013 р.; справа «D.H. та інші проти Чеської Республіки» (D.H. and Others v. the Czech Republic), № 57325/00, рішенням Великої палати 2007 р.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 р. в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
3. Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 28.11.1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068

Основна література:

1. Антипов В.І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків : Право, 2019. 1200 с.
2. «Володіна проти Росії» : рішення ЄСПЛ від 9 липня 2019 року (Заява № 41261/17). URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/08/rishennia-espl-volodina-proti-rosii.pdf>; Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 206-210. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf
3. Замула А. Ю. Практика Європейського суду у сфері захисту прав людини щодо злочинів катування. *Юридичний вісник «Повітряне та космічне право»*. 2013. № 26. Т. 1. С. 141-144.
4. Мандель Р. Я. Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо заборони дискримінації. *Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали VIII Всеукр. наук. конф. : 10 трав.- 10 черв. 2016 р. Харків, 2016. С. 31-33..*
5. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
6. Лісничка О. Практика Європейського суду з прав людини в контексті захисту прав пацієнтів. *Jurnalul juridic national: teorie și practica*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 81-85.

7. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
8. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Кара-зіна, 2012. 308 с.

ТЕМА 9.

Право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції (ст. 8)

Лекція (2 год.)

Право на повагу приватного життя, недоторканності житла і таємниці кореспонденції. Визначення поняття «приватне життя». Умови допустимості втручання в приватне життя. Легітимність мети втручання, дотримання балансу інтересів індивіда і суспільства. Поняття і межі житла. Поняття «необґрунтованого обшуку». Поняття кореспонденції. Прослуховування телефонних переговорів.

Семінарське заняття (1 год.)
Обговорення теретичних питань

1. Обсяг права на повагу до приватного і сімейного життя: визначення категорій та меж їх застосування.
2. Зобов'язання держави щодо захисту права на повагу до приватного та сімейного життя. Рішення ЄСПЛ у справах справи «С. і Марпер проти Сполученого Королівства», «Денісов проти України», «Саві- ни проти України», «М.Р. і Д.Р проти України».
3. Повага до житла і таємниці кореспонденції. Поняття «житла» та «кореспонденції» в розумінні ст.8 Конвенції.
4. Зобов'язання держави щодо захисту права на повагу до житла та кореспонденції. Рішення ЄСПЛ у справах «Німіц проти Німеччини»; «Кривіцька та Кривіцький проти України», «Роман Захаров проти Росії»; справи «Барбулеску проти Румунії».

Робота за матеріалами практики ЄСПЛ.

Завдання для самостійної роботи (4 год.)

1. Межі приватного життя за ст. 8 Конвенції, еволюція цього поняття в практиці ЄСПЛ.
2. Зміст термінів “сім’я”, “право на шлюб”, “рівноправність кожного з подружжя”.
3. Депортація, імміграція і право на сімейне життя.
4. Повага до житла, до таємниці кореспонденції.
5. “Мирне володіння” своїм майном.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення питань теми слід розпочинати із визначення сутності права на повагу до приватного та сімейного життя, а також на недоторканність житла та таємниці кореспонденції. Зміст вказаних прав міститься в ст.8 ЄКЗПЛ. Слід відзначити, що стаття 8 Конвенції безпосередньо не вказує на будь-які конкретні дії, що підлягають захисту. Скоріше у ній говориться про право на «повагу до... приватного і сімейного життя». Повага, як дотепно зауважив Дж.Е.С. Фосетт, «належить скоріше до сфери манер, а не права». Такий підбір формулювання явно свідчить про намір залишити договірним державам значну свободу дій у питанні регулювання приватних та сімейних відносин.

Студенти в межах вивчення теми мають засвоїти критерії, за якими Європейський суд відокремлює категорії «приватного життя», «сімейного життя», «житла» та «кореспонденції», а також розуміти межі захисту цих прав та зобов’язання держави щодо невтручання у відповідні сфери. Окрім того, уваги потребують також питання співвідношення права на повагу окреслених особистих галузей життя та можливі «законні» випадки такого втручання з боку держави, реалізації так званих «трьох критеріїв» законного втручання, застосованих Європейським судом при розгляді відповідних справ.

Вивчення питань теми потребує також аналізу кількох кейсів, а саме: справи «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» (S and Marper v. United Kingdom), № 30562/04, 30566/04, рішення Великої палати 2008 р.; справи «Денісов проти України», №76639/11, рішення Великої палати 2018 р; справи «Савіни проти України», № 39948/06, 2008 р.; справи «М.Р. і Д.Р. проти України», № 63551/13, 2018 р.; справи «Німіц проти Німеччини» (Niemietz v. Germany), № 13710/88, 1992 р.; справи «Кривіцька та Кривіцький проти України», № 30856/03, 2011

р.; справи «Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia), № 47143/06, рішення Великої палати 2015 р.; справи «Барбулеску проти Румунії» (Barbulescu v. Romania), № 61496/08, рішення Великої палати 2017 р.)

Список рекомендованої літератури

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України - 2008. / Харківська правозахисна група; Харків: Права людини, 2011 р. 512 с.
2. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. Вид.3-тє. К.: Фенікс, 2006. 192 с.
3. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
4. Кузнєцова З.В., Мамедова А.Е. Впровадження та дотримання міжнародних стандартів з захисту прав внутрішньо переміщених осіб на прикладі співпраці України з Туреччиною. *Імплементація міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України*: кол. моногр. / за ред. д.ю.н., проф. Л. О. Корчевної, к.ю.н., доц. З.В. Кузнєцової. О.: Фенікс, 2017. С. 89-110
5. Принципи ефективного розслідування відповідно до практики Європейського суду з прав людини: науково-методичні рекомендації. Харків, 2017. 81 с. URL: <file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/fxomgTKxbuxiMVTNWcO3f0fqCuLuzfGM.pdf>
6. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини: Навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.

7. Трудові спори: практика Верховного Суду та ЄСПЛ / упоряд. Л. В. Сидорова. К.: ВД «Ратіо Дециденді», 2020. 222 с. URL: <https://cutt.ly/itNBpOi>
8. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., пере- обі. доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.
9. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>

ТЕМА 10.

Свобода думки, совісті та релігії (ст. 9).

Свобода вираження поглядів, зібрань і об'єднань (ст. 10, 11)

Лекція (2 год.)

Право на свободу думки, совісті і релігії. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії (справа Коккінакіс проти Греції 1993 р.)

Право на свободу вираження поглядів. Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів. Зобов'язання держави щодо права на свободу вираження поглядів. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу вираження поглядів (справа Лінгенс проти Австрії 1986 р.)

Семінарське заняття (1 год.)

Розгляд теоретичних питань

1. Обсяг та складові права на свободу думки, совісті та релігії. Зобов'язання держави щодо права на свободу думки, совісті та релігії.
2. Практика Європейського суду з прав людини щодо права на свободу думки, совісті та релігії. Справа «Коккінакіс проти Греції», 1993 р.; «С.А.С. проти Франції» 2014 р.; «Евейда та інші проти Сполученого Королівства» 2013 р.

3. Право на свободу вираження поглядів в практиці ЄСПЛ. Справа «Лінгенс проти Австрії», 1986р.; «Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини» 2016 р.
4. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу зібрань та об'єднання. Справи «В. Тимошенко та інші проти України» 2014 р., «Баранкевич проти Росії» 2007 р.

Огляд рішень ЄСПЛ щодо права на свободу вираження поглядів, зібрань та об'єднання.

Завдання для самостійної роботи (4 год.)

1. Область застосування терміну “вираження поглядів”, який викладено в статті 10 Конвенції.
2. Свобода преси. Ліцензування діяльності радіомовних і телевізійних підприємств
3. Свобода слова в області висловлювань комерційного характеру.
4. Право на свободу мирних зібрань.
5. Право на створення об'єднання.
6. Права профспілок.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Розгляд окреслених питань слід розпочати із визначення сутності свободи думки, совісті та релігії, що закладені в ст. 9 Конвенції, а також свободи вираження поглядів згідно ст.10 Конвенції. Так, згідно ст. 9 Конвенції, кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Студенти мають проаналізувати сутність термінів “думка”, “переконання”, “совість” і “релігія”, розуміти властивості переконань, які можуть бути об'єктом захисту в Європейському суді, позиції ЄСПЛ щодо визначення релігійних поглядів, а також межі захисту цих погля

дів з боку держави. Як і при розгляді справ про можливі порушення статей 8, 10 і 11 Конвенції, при вивченні даного конвенційного права та можливих випадків його порушення або обмеження з боку держави, слід розуміти критерії законності та обґрунтованості таких обмежень, аналізувати та виокремлювати підстави в конкретних випадках, які виправдовують державу у відповідних діях.

Не менш важливим правом, встановленим ст. 10 Конвенції, є право на свободу вираження поглядів. Вивчення цього права студентами передбачає дослідження його сутності та складових елементів, а також допустимих проявів в демократичному суспільстві. Для розуміння відповідного права та механізмів його захисту європейським судом слід проаналізувати положення та структуру ст. 10 Конвенції, визначити позитивні та негативні зобов'язання держави, які виходять з її змісту, вміти обґрунтовувати підстави, які допускають можливі обмеження даного права.

Теоретичні викладки студентів мають бути доповнені практичними аспектами та позиціями Європейського суду, викладеними зокрема в рішеннях «Лінгенс проти Австрії», «Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини», «Аксель Шпрінгер АГ проти Німеччини».

В межах теми також слід розглянути право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання, передбаченого статтею 11 Конвенції. Вивчення цього питання передбачає аналіз змісту вказаного права, галузей його застосування, законних підстав обмеження та гарантій реалізації. Студенти мають розуміти сутність винятків, встановлених законом і необхідних в демократичному суспільстві, які допускають можливість обмеження права на свободу мирних зібрань та об'єднань та застосовуються в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Права, які гарантує стаття 11, пов'язані з політичними і соціальними цінностями демократичного суспільства або ґрунтуються на них. Оскільки в цій статті захищається право на створення профспілок, що в свою чергу передбачає захист певних економічних і соціальних прав, при тлумаченні положень часто використовується багато інших міжнародних документів і декларацій, наприклад, конвенції Міжнародної організації праці.

Вивчення вказаного питання теми також передбачає необхідність

опрацювання практики Європейського суду з прав людини щодо права на свободу зібрань та об'єднання, зокрема справи «Веніамін Тимошенко та інші проти України», «Букта та інші проти Угорщини», «Ба- ранкевич проти Росії».

Список рекомендованої літератури

Нормативно-правові акти

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. Вид.3-тє. К.: Фенікс, 2006. 192 с.
2. Довідник із застосування статті 9. Свобода думки, совісті і релігії. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2015. 81 с. иКБ: <https://cutt.ly/4tN5KCh>
3. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
4. Кузнєцова З.В. Особливості закріплення права на свободу зібрань. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Треті юридичні читання* : матеріали Всеукраїнської дистанційної наукової конференції (10 квітня 2020 року, м. Одеса) / за заг. ред. Л.О. Корчєвної, О.А. Чувакова, уклад. А.В. Ле- венець, О.В. Нарожна. О.: Фенікс, 2020. С. 85-88.
5. Левенець А.В. Право іноземців на участь в мирних зібраннях: між-народні стандарти та регулювання в Україні. *Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-пра- вового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова* (23-25 листоп. 2016 р., м.Одеса) / відп. ред.: О.О. Нігрєєва. Одеса: Астропринт, 2016. С. 47-49.

6. Посібник за статтею 11 Конвенції. Свобода зібрань та об'єднання. Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/75f3bb7ffb475097735f_file.pdf
7. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
8. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / за ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.
9. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-Lpdf>

ТЕМА 11.

Право на справедливий суд та ефективний засіб юридичного захисту (ст. 6)

Лекція (4 год.)

Право на суд у розумінні ст.6 Конвенції. Обмеження цього права. Поняття «суд», «цивільні права та обов'язки» і «кримінальне обвинувачення» у практиці Суду.

Право на справедливий судовий розгляд у інтерпретації Суду. Принципи «справедливості» судового розгляду. Право на публічний судовий розгляд справи у інтерпретації Суду. Право на розгляд справи незалежним і безстороннім судом з погляду Суду. Право на розгляд справи упродовж розумного строку з точки зору Суду. Презумпція невинуватості: тлумачення Судом ч.2 ст.6 Конвенції. Права обвинуваченого у практиці Суду як гарантії права на суд. Зміст права на ефективний засіб правового захисту. Критерій «ефективності» такого засобу. Сфера застосування права на ефективний засіб національного правового захисту. Співвідношення ст.13 з іншими статтями Конвенції. Типові порушення права на справедливий судовий розгляд та права на ефективний засіб юридичного захисту у рішеннях Суду щодо України. 54

Семінарське заняття (2 год.)

Розгляд теретичних питань

1. Право на справедливий суд: міжнародні стандарти та їх закріплення у національному законодавстві.
2. Критерії «законного», «незалежного» та «безстороннього» суду в практиці ЄСПЛ.
3. Доступність правосуддя як елемент права на справедливий суд.
4. Рівність та змагальність сторін під час судового розгляду.
5. Публічність та розумний строк в розумінні ЄСПЛ.
6. Виконання остаточного судового рішення як елемент права на справедливий суд.
7. Практика ЄСПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд. Справа «Олександр Волков проти України» 2013 р., «Бурмич та інші проти України» 2017 р.

Групове обговорення практичних аспектів захисту права на справедливий суд в ЄС.

Завдання для самостійної роботи (2 год.)

1. Обмеження прав і свобод за надзвичайних умов (дерогація).
2. Матеріальні та процесуальні умови дeroгації.
3. Огляд рішень проти України щодо статті 6 Конвенції.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення окреслених питань слід розпочати із загального аналізу структури та змісту статті 6 Конвенції “Право на справедливий суд”, розуміти сферу її застосування, а також виокремити основні принципи правосуддя, які містяться в положенні статті.

В контексті цього студенти мають проаналізувати такі характеристики суда, як законність, незалежність, безсторонність, розуміти їх значення для здійснення справедливого правосуддя, вміти аналізувати рівень реалізації відповідних вимог в судовій системі України.

Окрему увагу студенти мають приділити вивченню внутрішніх принципів правосуддя, які охоплюються категорією «справедливості», а саме доступність, рівність, змагальність, публічність та розумний строк розгляду справи, знати окремі аспекти дотримання цих принципів, позиції ЄСПЛ щодо змістовного наповнення кожного з них. Свої судження щодо перелічених принципів студенти мають підкріплювати

практикою ЄСПЛ, зокрема позиціями, викалженими в рішенні «Олександр Волков проти України», № 21722/11, рішення Великої палати 2013 р.

Вивчення питання щодо виконання судових рішень в контексті ст.6 Конвенції передбачає аналіз студентами позиції ЄСПЛ щодо реалізації цього принципу в різних країнах, найбільш типові проблеми його реалізації та шляхи подолання відповідних проблем в Україні. Тут також слід наводити приклади з окремих справ, зокрема виключний та нетиповий підхід ЄСПЛ, застосований у справі «Бурмич та інші проти України», № 46852/13, 47786/13, 54125/13, рішення Великої палати 2017 р., а також значення цього рішення на подальший розвиток системи виконання судових рішень в Україні.

Список рекомендованої літератури

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. N 30. ст.260.

Основна література:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини : навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
2. Левенець А.В., Корчевна Л.О. Інститут спеціалізованого омбудсмена в механізмі захисту прав людини та перспективи його запровадження в Україні. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія «Правознавство»*. 2018. Том 23. Випуск 1(32). С. 7-14.
3. Пілюк С.В. Кваліфікована юридична допомога як гарантія правового захисту. *Матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* (28-30 листопада 2018 року, м. Одеса). О.: Фенікс, 2018. С. 56-58

4. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). І частина (пункти 1-299). Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2019. 65 с. иИІ: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf
5. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
6. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб.і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.
7. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. иКЄ: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-Міжнародна-система-захисту-прав-людини-1.pdf>

Змістовий модуль 4.
ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ТА ВІДСТУП
ДЕРЖАВ ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ГАЛУЗІ
ПРАВ ЛЮДИНИ. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

ТЕМА 12.

Правомірне обмеження прав людини
під час надзвичайного стану.
Відступ держав від зобов'язань в галузі прав людини

Лекція (2 год.)

Поняття та міжнародно-правове регулювання правомірного обмеження прав людини. Обмеження прав людини за надзвичайних умов (дерогація). Матеріальні та процесуальні умови дерогації. Критерії оцінки цих умов. Проблема обмежень прав людини в умовах карантину та пандемії Covid 19.

Завдання для самостійної роботи (2 год.)

1. Практика ЄСПЛ щодо відступу від зобов'язань.
2. Відступ України від зобов'язань в галузі прав людини в контексті анексії АРК та збройного конфлікту на сході держави.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

Вивчення окреслених питань теми передбачає дослідження процедури відступу державою від зобов'язань, взятих на себе щодо захисту конвенційних прав, яка передбачена ст.15 Конвенції. За змістом статті 15, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Студенти мають знати підстави та умови можливого відступу від

зобов'язань, процедурні аспекти застосування такого відступу, перелік прав, які мають абсолютний характер та відступ від яких не допускається за жодних умов.

Практичною частиною підготовки до даної теми є правовий аналіз процедури відступу від зобов'язань, яка була застосована Україною через анексію АРК та збройного конфлікту на сході нашої держави. Студенти мають дослідити особливості застосування дерогації в Україні, а також проблеми та недоліки, які мали місце в процесі застосування цієї процедури.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Верховна Рада України; Постанова, Заява від 21 травня 2015 р. № 462^III иКБ: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-19>.

Основна література:

1. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини : навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.
2. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захст прав людини : навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
3. Керівництво зі статті 15 Конвенції - Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. иКБ: <https://cutt.ly/vtN5cDM>
4. Кузнецова З.В. Конституційні обмеження прав та свобод людини і громадянина. *Матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 27 - 29 листопада 2019 р.)* / відп. ред.

- А. В. Смітюх ; ред. кол. Н. Л. Кусік, А. В. Левенець, Т. В. Степанова та ін. О.: Фенікс, 2019. С. 43-46.
5. Левенець А.В., Хріщева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.
 6. Чевичалова Ж.В. Відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки* : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, м. Харків, 03 листопада 2017 р.: у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 121-127.
 7. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights - Derogation in time of emergency, report prepared by the Research and Library Division (Directorate of the Jurisconsult) of the Court, August 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_ENG.pdf.

ТЕМА 13.

Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів

Лекція (2 год.)

Застосування міжнародних стандартів прав людини у період збройних конфліктів. Особливості міжнародного гуманітарного права. Принцип *lex specialis* в міжнародному гуманітарному праві. Джерела МГП. Жевеневські конвенції 1949 року. Захист поранених і хворих у діючих арміях. Захист поранених, хворих та постраждалих осіб зі складу збройних сил на морі. Захист військовополонених. Захист цивільного населення під час війни, захист жінок та дітей.

Семінарське заняття (2 год.).
Розгляд теоретичних питань:

1. Сутність та джерельна база міжнародного гуманітарного права.
Принцип *lex specialis* в міжнародному гуманітарному праві.

2. Захист поранених і хворих у діючих арміях.
3. Захист поранених, хворих та постраждалих осіб зі складу збройних сил на морі.
4. Захист військовополонених.
5. Захист цивільного населення під час війни, захист жінок та дітей.

Перевірка знань студентів у формі тестування.

Завдання для самостійної роботи (2 год.)

1. Поняття та джерела міжнародного гуманітарного права (права збройних конфліктів).
2. Механізми забезпечення, захисту прав та свобод людини.
3. Учасники збройних конфліктів. Режими воєнного полону та воєнної окупації.
4. Початок війни і закінчення війни. Їх правові наслідки.
5. Заборона й обмеження визначених засобів і методів ведення війни.
6. Нейтралітет у війні. Ведення морської війни.

Методичні рекомендації до вивчення питань теми

В межах окреслених питань студенти мають вивчити сутність міжнародного гуманітарного права як галузі міжнародного права, що визначає взаємини суб'єктів під час збройних конфліктів, нормативної бази цієї галузі, яка складається з двох частин: Гаазьких конвенцій (способи і методи ведення війни) і Женевських конвенцій (права людини під час збройних конфліктів). Також слід приділити увагу питанню співвідношення МГП і МППЛ, принципам такого співвідношення, проблемам пошуку балансу між правами людини та неодмінними їх обмеженнями, які мають місце під час будь-яких збройних конфліктів.

Розгляд питання щодо нормативного регулювання «права війни» слід продити також з позиції співвідношення принципів Гааги та Женев: принцип Гааги - принцип обмеження: не всі способи війни є допустимими і їхні методи не є необмеженими (застосування хімічної, ядерної зброї і т.д.); принцип Женеви - принцип гуманності, який складається в декількох положеннях: поважати і не принижувати осіб, які не приймають участі або які припинили брати участь у конфлікті (цивільне населення, військовополонені, поранені); захищати таких осіб (наприклад евакуювати військовополонених із зони активних дій); ставитись до таких осіб без дискримінації.

Вивчаючи принцип *lex specialis*, студенти мають розуміти його суть, яка зводиться до того, що в разі конкуренції норм загального (*generalis*) і спеціального (*specialis*) характеру, перевага при тлумаченні і застосуванні повинна віддаватися спеціальним нормам. У МГП цей принцип був вперше виведений Міжнародним судом ООН в 1996 році в консультативних висновках щодо правомірності застосування ядерної зброї і полягав у тому, що в умовах збройного конфлікту МГП є пріоритетним по відношенню до МППЧ, тобто наприклад під час збройних конфліктів медичний персонал підлягає більш високому рівню і першочерговому захисту, тоді як в звичайний час такі привілеї можуть потрапити під дію норми про дискримінацію.

Студенти мають також знати сферу застосування норм МГП, різновиди конфліктів, при яких допускається їх застосування, суб'єктний склад відповідних правовідносин, розрізняти та характеризувати правовий статус різних категорій осіб під час збройних конфліктів.

Рекомендовані джерела до вивчення теми

Нормативно-правові акти:

1. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р., що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів, 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
2. Додатковий протокол до Женевської конференції від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
5. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючій армії від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151
6. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152

7. Про символіку Червоного Хреста и Червоного Півмісяця в Україні: Закон України от 08.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 11. 1999 р.

Основна література:

1. Горбачевська Т. Захист прав людини у збройному конфлікті між Україною та Росією: питання юрисдикції у світлі практики Європейського суду з прав людини. Зобов'язання, що впливають з фактичного або загального контролю держави-агресора (Частина І). *Веб-сайт Харківської правозахисної групи «Права людини в Україні»*, 19 липня 2019. иИІ: <http://khpg.org/mdex.php?id=1562658156>
2. Жаровська І.М. Міжнародне гуманітарне право : навчальний посібник. К.:Атіка, 2010. 309с.
3. Кузнєцова З.В., Мамедова А.Е. Впровадження та дотримання міжнародних стандартів з захисту прав внутрішньо переміщених осіб на прикладі співпраці України з Туреччиною. *Імплементація міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України* : кол. моногр. / за ред. Л. О. Корчевної, к.ю.н., доц. З.В. Кузнєцової. О.: Фенікс, 2017. С. 89-110
4. Левенець А.В., Хрішева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.
5. Міжнародне гуманітарне право : посібник для юриста / [М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145с
6. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика: монографія. Л., 2011. 302 с.
7. Основные положения Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним. 3-е изд. М.: Междунар. комитет Красн. Креста, 2003. 96 с.
8. Репецький В. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник. К.: Знання, 2007. 467 с.
9. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 208 с.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Природа та сутність прав людини.
2. Класифікація прав людини.
3. Універсальність прав людини.
4. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй.
5. Міжнародне право прав людини.
6. Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини.
7. Рада ООН з прав людини.
8. Універсальний періодичний огляд.
9. Верховний комісар ООН з прав людини.
10. Система договірних (конвенційних) органів ООН з прав людини.
11. Міжнародні механізми та процедури із захисту прав людини в ООН.
12. Загальна Декларація прав людини (1948) як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) про стандарти прав людини. Комітет ООН з прав людини.
14. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966). Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.
15. Захист прав людини в рамках Ради Європи: загальна характеристика та порівняльний аналіз з іншими регіональними механізмами.
16. Захист прав людини в діяльності ОБСЄ.
17. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950) як джерело формування європейських стандартів прав людини.
18. Європейський Суд з прав людини: порядок звернення та функції.
19. Предметна, темпоральна, персональна та просторова юрисдикції Європейського Суду з прав людини.
20. Виконання рішень Європейського суду в Україні. Контроль за виконанням рішень ЄС.
21. Захист прав людини в Європейському Союзі. Європейська Хартія основних прав Європейського Союзу (2000).

22. Діяльність ОБСЄ у галузі захисту прав людини в Європі. «Людський вимір» ОБСЄ.
23. Міжамериканська система захисту прав людини.
24. Африканська система захисту прав людини. Субрегіональні системи захисту прав людини в Африці.
25. Арабська система захисту прав людини.
26. Захист прав людини в рамках АСЕН (Асоціація держав Південно-Східної Азії).
27. Принципи тлумачення Європейським Судом основних конвенційних прав людини. Позитивні та негативні зобов'язання держави щодо захисту конвенційних прав.
28. Право на життя за ст.2 ЄКЗПЛ. Обсяг зобов'язань держави щодо права на життя.
29. Практика ЄСПЛ щодо права на життя.
30. Заборона катувань, нелюдських та таких що принижують гідність видів поводження чи покарання (ст.3).
31. Практика ЄСПЛ щодо заборони катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження чи покарання.
32. Право на свободу та особисту недоторканність. Обсяг зобов'язань держави щодо права на свободу та особисту недоторканність (ст.5).
33. Право на справедливий судовий розгляд (ст.6). Концепція справедливого судового розгляду в практиці ЄСПЛ.
34. Практика ЄСПЛ щодо права на справедливий судовий розгляд. Справа «Олександр Волков проти України» 2013 р., «Бурмич та інші проти України» 2017 р.
35. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції (ст.8). Зобов'язання держави за ст.8 Конвенції.
36. Практика ЄСПЛ щодо права на повагу до приватного життя. Справа «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» 2008 р., «Денісов проти України», 2018. Практика ЄСПЛ щодо права на повагу до житла. Справа «Кривецький та Кривецька проти України» 2011 р.
37. Право на свободу думки, совісті і релігії (ст.9). Зобов'язання держави за ст.9 Конвенції.
38. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу думки, совісті та релігії.

- Справа «Кокінакіс проти Греції» 1993 р.; «С.А.С. проти Франції» 2014 р.; «Евейда та інші проти Сполученого Королівства» 2013 р.
39. Право на свободу вираження поглядів (ст. 10). Обсяг та складові права на свободу вираження поглядів згідно практики ЄСПЛ. Справи «Лінгенс проти Австрії» 1986 р.; «Угорський Гельсінський Комітет проти Угорщини» 2016 р.
 40. Свобода зібрань та об'єднання (ст. 11). Зобов'язання держави за ст. 11 Конвенції.
 41. Практика ЄСПЛ щодо права на свободу зібрань та об'єднання. Справи «В. Тимошенко та інші проти України» 2014 р., «Баранке-вич проти Росії» 2007 р.
 42. Право на власність (ст. 1 Протоколу № 1). Зобов'язання держави щодо права на власність.
 43. Практика ЄСПЛ щодо права на власність. Справи «Спорронг и Л'юонрот проти Швеції» 1982 р., «Лоїзиду проти Туреччини» 1996 р., «Фонд "Батьківська турбота" проти України» 2018 р.
 44. Заборона дискримінації (ст. 14). Особливості зобов'язань держави щодо заборони дискримінації.
 45. Правомірне обмеження прав людини. Відступ держави від своїх зобов'язань за ЄКЗПЛ 1950 р.
 46. Захист прав людини під час збройних конфліктів.
 47. Сутність міжнародного гуманітарного права. Женевські конвенції 1949 року.
 48. Захист поранених і хворих під час збройних конфліктів.
 49. Захист військовополонених.
 50. Захист цивільного населення під час війни. Захист жінок та дітей під час війни.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Arab Charter on Human Rights / <http://textus.diplomacy.edu/thina/TxFsetW.asp?tURL=http://textus.diplomacy.edu/thina/TxG> etXDoc.asp?IDConv=2832
2. ASEAN Human Rights Declaration. URL: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communications/item/asean-human-rights-declaration>.
3. Американська конвенція з прав людини від 22 листопада 1969 р. Сан-Хосе, Коста-Ріка. URL: cidh.oas.org/Basicos/English/Basic3.American%20Convention.htm
4. Африканська хартія прав людини і народів від 27 червня 1981 р. Міжнародні акти про права людини: зб. док. / Уклад. В. А. Карташкін, Е. А. Лукашева. 2-е изд., Доп. М., 2002. С. 887-899.
5. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р., що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
6. Додатковий протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, 8 червня 1977р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200
7. Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводження чи покарання від 28.11.1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068
8. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
9. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючій армії від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151
10. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152

11. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
13. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
14. Конвенція СНД про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р. URL: cis.minsk.by/main.aspx?uid=9866
15. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 1.
16. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. № 2.
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.
18. Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». Верховна Рада України; Постанова, Заява від 21 травня 2015 р. № 462-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/462-19>.
19. Про символіку Червоного Хреста и Червоного Півмісяця в Україні: Закон України от 8 квітня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. № 11. 1999 р.
20. Протокол №4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 16.09.1963 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059
21. Протокол №6 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 28.04.1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802
22. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, прийнятий 26 червня 1945 року в м. Сан-Франциско. URL: <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010/ed19450626

23. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086
24. Факультативний протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, принят ГА 18 декабря 2002 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48

Основна література

1. «Володіна проти Росії»: рішення ЄСПЛ від 9 липня 2019 року (Заява № 41261/17). URL: <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/08/rishennia-espl-volodina-proti-rosii.pdf>
2. Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights - Derogation in time of emergency, report prepared by the Research and Library Division (Directorate of the Jurisconsult) of the Court, August 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_ENG.pdf.
3. Антипов В.І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар. Харків: Право, 2019. 1200 с.
4. Аракелян М.Р. Міжнародно-правовий захист прав людини: навчально-методичний посібник з тестовими завданнями для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. О.: Фенік, 2019. 194 с.
5. Афанасьев Д.В. Подача жалобы в Европейский Суд по правам человека. М.: Статут, 2012. 606 с.
6. Буткевич О. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper). Лабораторія законодавчих ініціатив, 2017. 25 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf
7. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / Харківська правозахисна група. Харків: права людини, 2008. 432 с.

8. Верланов С. Практика Стразбурзького суду як інструмент захисту соціально-економічних прав людини. *Право України*. 2010. № 10. С. 173- 178.
9. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. Вид.3-тє. К.: Фенікс, 2006. 192 с.
10. Горбачевська Т. Захист прав людини у збройному конфлікті між Україною та Росією: питання юрисдикції у світлі практики Європейського суду з прав людини. Зобов'язання, що випливають з фактичного або загального контролю держави-агресора (Частина І). Веб-сайт Харківської правозахисної групи «Прав людини в Україні», 19 липня 2019. иИІ: <http://khpg.org/mdex.php?id=1562658156>
11. Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 206-210. иИІ: http://lsej.org.ua/1_2020/51.pdf
12. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №8. С. 124-127.
13. Деркач А. Нормативні механізми захисту прав і свобод людини в європейських країнах та конституційна юстиція. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 131-134.
14. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. К.; Будапешт, 1997.
15. Довідник із застосування статті 5 - право на свободу та особисту недоторканність. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2017. 46 с. иИІ: <https://cutt.ly/8tN6r7J>
16. Довідник із застосування статті 9. Свобода думки, совісті і релігії. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2015. 81 с. иИІ: <https://cutt.ly/4tN5KCh>
17. Донеллі Д. Права людини у міжнародній політиці; пер. з англ. Т. Завалій. Л. : Кальварія, 2004. 280 с.
18. Дубчак Л. М. Міжнародна політика захисту прав людини в умовах глобалізації. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (34). Том 2. С. 45-51.
19. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навчальний посібник. 3-тє вид., стереотипне. К.: Алерта, 2016. 488 с.

20. Європейська конвенція по захисту прав людини: рекомендац. бібліогр. список літ. / Східноєвроп. нац. ун-т і. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Луцьк, 2019. иИ!: <http://library.eunu.edu.ua/pokZeuropeyska.pdf>
21. Європейський суд з прав людини: як знаходити і розуміти практику суду. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. 15 с. иЯБ: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIP_Finding_understanding_case_law_UKR.pdf
22. Єдність судової практики: погляд Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. К.: Верховний Суд, 14 червня 2019. иЯ!: <https://www.youtube.com/watch?v=E5MTaoMpi7Y>
23. Замула А. Ю. Практика Європейського суду у сфері захисту прав людини щодо злочинів катування. *Юридичний вісник «Повітряне та космічне право»*. 2013. № 26. Т 1. С. 141-144.
24. Захист права власності в практиці Європейського Суду з прав людини / упоряд. Л. В. Сидорова. К. : ВД «Ратіо Дециденді», 2019. 132 с. иИ^: <https://cutt.ly/gtN9usG>
25. Караман І.В., Козіна В.В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. К.: ВАІТЕ, 2015. 136 с.
26. Керівництво зі статті 15 Конвенції - Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. иИБ: <https://cutt.ly/vtN5cDM>
27. Кузнєцова З.В. Конституційні обмеження прав та свобод людини і громадянина. *Матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 27 - 29 листопада 2019 р.)* О.: Фенікс, 2019. С. 43-46.
28. Кузнєцова З.В. Особливості закріплення права на свободу зібрань. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Треті юридичні читання : матер. Всеукр. дис- танц. наук. конференції (10 квітня 2020 року, м. Одеса) / за заг. ред. Л.О. Корчевної, О.А. Чувакова, уклад. А.В. Левенець, О.В. Нарож- на. О.: Фенікс, 2020. С. 85-88.*
29. Кузнєцова З.В. Права человека и суверенитет государства. *Консти*

- туційно-правовий вимір в розвитку правової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Стрельцова Льва Михайловича (1918-1979): Четверті юридичні читання (25 жовтня 2013 р., м. Одеса). О.: Астропринт, 2013. С. 121-124.*
30. Кузнєцова З.В., Мамедова А.Е. Права людини як фактор впливу на державний лад (На прикладі Туреччини). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Випуск 45. Том 1. С. 19-23.
 31. Кузнєцова З.В., Мамедова А.Е. Впровадження та дотримання міжнародних стандартів з захисту прав внутрішньо переміщених осіб на прикладі співпраці України з Туреччиною. *Імплементація міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України: кол. моногр. / за ред. Л. О. Корчевної, к.ю.н., доц. З.В. Кузнєцової. О.: Фенікс, 2017. С. 89-110*
 32. Курило Л. В. Позитивні обов'язки держави в контексті права людини на життя (на основі практики ЄСПЛ щодо України). *Науковий вісник ЛДУВС*. 2017. № 2. С. 308-316.
 33. Лавринович О. Європейська конвенція з прав людини - надійний дороговказ гуманістичного розвитку України. *Право України*. 2010. № 10. С. 43- 47.
 34. Левенець А. В., Лотиш О. В. Міжнародні стандарти права на безпечну медичну допомогу. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 2 (35). С. 15-22.
 35. Левенець А. В. Особливості міжамериканської системи захисту прав людини. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та в світі. Треті юридичні читання: матеріали ювілейної всеукраїнської дистанц. Конференції 10 квітня 2020 року) / За заг. ред. Л.О. Корчевної, О.А. Чувакова. О.: Фенікс, 2020. С. 89-93.*
 36. Левенець А.В., Хріщева О. Г. Гуманітарна інтервенція як виняток з принципу невтручання у справи держави (в співавторстві). *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Том 24. Випуск 1 (34). С. 32-40.

37. Левенець А.В., Корчевна Л. О. Інститут спеціалізованого омбудсмена в механізмі захисту прав людини та перспективи його запровадження в Україні. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Серія «Правознавство». 2018. Том 23. Випуск 1(32). С.7-14.
38. Левенець А.В. Право іноземців на участь в мирних зібраннях: міжнародні стандарти та регулювання в Україні. *Матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І.Мечникова* (23-25 листоп. 2016 р., м. Одеса) / відп. ред.: О.О. Нігрієва. Одеса : Астропринт, 2016. 236 с. С.47-49.
39. Левенець А.В. Міжнародно-правові стандарти прав іноземців в місцевому самоврядуванні. *Правова держава*. 2015. № 19. С.48-54.
40. Мандель Р. Я. Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо заборони дискримінації. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали VIII Всеукр. наук. конф. : 10 трав.-10 черв. 2016 р. Харків, 2016. С. 31-33.
41. Мандриченко Л. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. *Тиждень права*. 12 грудня 2019 року. иКС: <https://pl.dsns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>
42. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты. комментарии : науч.-практич. пособие. К: Истина, 2006. 368 с.
43. Мармазов В.Є. Актуальні проблеми захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини та її вплив на правову систему України : навчально-методичний посібник для суддів / В.Є.Мармазов, А.М.Мірошниченко, П.В.Пушкар; В.Є. Мармазов, А.М. Мірошниченко, П.В. Пушкар. Київ: Тов «ГештальдКонсал- тінг Груп»; «Зовнішньоторгвидав України», 2009. 392 с.
44. Международные документы по правам человека. Х.: Арсис, ЛТД, 2005. 288 с.
45. Мицик В. В. Європейська система захисту прав людини, інституційні органи. *Права людини у міжнародному праві* : підруч. для вузів. К. : Прометей, 2010. С. 315-332.
46. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнарод

- но-правові механізми захисту : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т Шевченка. К.: Промінь, 2010. 722 с.
47. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / [М.М. Гна-товський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінкська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 145 с.
 48. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція та міжнародне право: теорія і практика : монографія. Л., 2011. 302 с.
 49. Мушак Н.Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях. К.: Лі-ра-К, 2013. 188 с.
 50. Озерова В. Принцип загальної поваги прав людини як основоположний принцип міжнародного права. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11. С. 252-254.
 51. Основные положения Женевских конвенций и Дополнительных протоколов к ним. 3-е изд. М.: Междунар. комитет Красн. Креста, 2003. 96 с.
 52. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права. 2-е изд., испр. М.: Междунар. комитет Красн. Креста, 2001. 112 с.
 53. Пілюк С.В. Кваліфікована юридична допомога як гарантія правового захисту. *Матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* (28-30 листопада 2018 року, м. Одеса). О.: Фенікс, 2018. С.56-58
 54. Пілюк С.В. Конституційний контроль міжнародних договорів в умовах глобалізації. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження д.ю.н., проф. Стрельцова Л. М. (25.10.1918 - 24.03.1979), м. Одеса, 26 жовтня 2018 року*. О.: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 178-182.
 55. Пілюк С.В. Особливості американської моделі конституційного контролю. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу ЕПФ ОНУ імені І.І. Мечникова, присвя*

- ченої 150-ї річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 25-27 листопада, м. Одеса. О.: Астропринт, 2015. С. 55-58.
56. Пілюк С. В. Інститут конституційної скарги у механізмі захисту прав людини в сучасному світі (розд. в кол. монографії). *Імплементація міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України*. О.: Фенікс, 2017. С. 130146.
57. Посібник за статтею 11 Конвенції. Свобода зібрань та об'єднання. Переклад з англійської мови: Олександр Дроздов та Олена Дроздова. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2019. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/75f3bb7ffb475097735f_file.pdf
58. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на справедливий суд (кримінальний процесуальний аспект). I частина (пункти 1-299). Рада Європи / Європейський Суд з прав людини, 2019. 65 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf
59. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород, Видавничий дім "Гельветика", 2018. 482 с
60. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2018. 128 с. URL: <https://cutt.ly/RtMyvX6>
61. Принципи ефективного розслідування відповідно до практики Європейського суду з прав людини : науково-методичні рекомендації. Харків, 2017. 81 с. URL: <file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/fxomgTKxbuxiMVTNWcO3f0fqCuLuzfGM.pdf>
62. Сироїд Т.Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / Сироїд Т. Л. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Сироїд Т. Л.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Юрид. ф-т, Каф. міжнар. і європ. права. Харків : Бровін О. В., 2018. 290 с.
63. Сироїд Т.Л., Фоміна Л.О. Міжнародний захист прав людини: Навчальний посібник. Х.: Право, 2019. 310 с.
64. Трудові спори: практика Верховного Суду та ЄСПЛ / упоряд.

- Л. В. Сидорова. К.: Видавничий Дім «Ратіо Деціденді», 2020. 222 с.
иИІ: <https://cutt.ly/itNBp0i>
65. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави в системі доктринальних підходів до тлумачення і застосування Європейської конвенції з прав людини. Теорія і практика правознавства. Харків, 2014. Вип. 2. иИБ: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_55.
66. Чевичалова Ж.В. Відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки*: зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, при-св'яч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, м. Харків, 03 листопада 2017 р.: у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 121-127.
67. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 308 с.
68. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с.
69. Ягунов Д. Практика Європейського Суду з прав людини (питання кримінального судочинства) / За ред. Й.Л. Бронза. 2-е вид., переоб-і доп. О.: Фенікс, 2015. 384 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Методичний посібник

*Для студентів денного(заочного) відділення
економіко-правового факультету*

Спеціальність: 081 «Право»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Укладачі:

***Зоя Вікторівна Кузнецова
Анжела Вікторівна Левенець
Суліко Валеріївна Пілюк***

Підписано до друку 28.10.2020.

Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 4,6.

Наклад 100 прим. Зам. № 2010-17.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

(Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160

e-mail: fenix-izd@ukr.net

www.feniksbooks.com